

Kiezen of gekozen worden

Is strenge selectie voor de lerarenopleidingen wenselijk en mogelijk? Het Nederlandse ministerie van onderwijs liet een verkenning uitvoeren. De onderzoekers pleiten voor terughoudendheid. Bovendien moet volgens hen aan de invoering van nieuwe selectievormen een fundamentele discussie voorafgaan. Wat voor soort hoger onderwijs willen wij?

Studeren als recht of voorrecht

Wie is er gebaat bij selectie aan de poort?

Marco Snoek, Roeland van der Rijst, Marloes van Verveeld, Dineke Tigelaar & Jan van Driel

Hogeschool van Amsterdam, Universiteit Leiden

In de discussie over de kwaliteit van de leraar klinkt regelmatig het pleidooi om strenger te selecteren bij de toelating tot de opleidingen. Pleidooien van de PO-raad (sectororganisatie primair onderwijs) en de VO-raad (sectororganisatie voortgezet onderwijs), van de Vereniging Hogescholen en van de vereniging van universiteiten VSNU zijn overgenomen door het ministerie. In de *Lerarenagenda 2013-2020* kondigde het aan een verkenning te willen laten doen naar de mogelijkheid en wenselijkheid om te selecteren voor toelating tot de lerarenopleidingen. Die verkenning hebben wij uitgevoerd, in combinatie met een literatuuronderzoek.

Drie standpunten

In de discussie over het doel van selectie zijn drie standpunten te herkennen. De een wil een (kleine) groep ongeschikten uitselcteren van wie je kunt aannemen dat zij niet de kwaliteiten en kenmerken in huis hebben die hen tot een goede leraar maken, ook niet na een opleiding. In veel van de hierboven genoemde pleidooien gaat het om een tweede doel: het creëren van een kwaliteitsimpuls. Door alleen de besten toe te laten zal het uitstroomniveau van de opleidingen omhooggaan en bovendien een positieve bijdrage leveren aan het imago van het beroep. Een derde mogelijk doel is het verhogen van het rendement en het terugdringen van uitval tijdens de opleiding. Dat perspectief is vooral een intern perspectief, waarbij studiesucces dominant is, en niet zozeer het latere succes in het beroep.

Vooral bij het eerste en tweede doel is er sprake van een fundamenteel punt dat te maken heeft met een algemene visie

op hoger onderwijs. In ons huidige systeem staat centraal dat jongeren optimale mogelijkheden moeten hebben om een studie te kiezen die past bij hun interesses, voorkeuren en kwaliteiten. Vanuit dit perspectief heeft het hoger onderwijs een emancipatoire functie. Selectie wordt alleen toegepast in het geval van een capaciteitsbeperking (zoals bij de studie geneeskunde) of als specifieke kwaliteiten vereist zijn die niet of nauwelijks in het eindexamen zijn opgenomen (zoals bij kunstopleidingen). In dit beeld is het volgen van hoger onderwijs een *recht*.

De voorstanders van selectie hebben vaak een andere visie op hoger onderwijs. Daarin staat het toekomstige beroep centraal. Het hoger onderwijs is dan een instrument om de arbeidsmarkt kwantitatief of kwalitatief te reguleren, bijvoorbeeld om overschotten te voorkomen of om de kwaliteit van een beroep te verbeteren. In dat laatste geval gaat het om het selecteren van de besten, iets wat in andere landen heel normaal is. In dit beeld is het volgen van hoger onderwijs een *voorrecht*.

De lat ligt al hoger

Die twee verschillende visies op het hoger onderwijs waren herkenbaar in de gesprekken die wij voerden met opleidingsmanagers, opleiders, studenten aan lerarenopleidingen en vertegenwoordigers uit het werkveld (Snoek et al., 2014). Waar de ene groep vooral het positieve effect op de kwaliteit van de uitstroom en het imago van het beroep benadrukten, liet de andere groep weten grote problemen te hebben met het risico dat iemand toch een goede leraar had kunnen worden, maar daar door de selectie niet de kans toe kreeg.

Kiezen of gekozen worden

Tegenstanders manen bovendien tot voorzichtigheid omdat er al veel aan het veranderen is, vooral rond de bacheloropleidingen. De exameneisen in het voortgezet onderwijs zijn al aangescherpt (bijvoorbeeld de cijfers voor het centraal schriftelijk eindexamen, centrale examens voor kernvakken binnen het mbo, verhoging van referentieniveaus voor Nederlands, de invoering van de rekentoets), de toelatingseisen voor de pabo ook (toelatingstoets aardrijkskunde, geschiedenis, wetenschap & techniek). De invoering van de studiekeuzecheck in het hoger onderwijs biedt bovendien de tweedegraads lerarenopleidingen en de pabo's de mogelijkheid om studenten een advies te geven over hun geschiktheid voor de opleiding en het beroep. Het advies uit de studiekeuzecheck is niet bindend, maar er zou wel een sturend effect van uit moeten gaan. Ten slotte hebben bachelorlerarenopleidingen de mogelijkheid om in het eerste jaar te selecteren op basis van studiepunten. Ook daar is in de afgelopen jaren de lat steeds hoger komen te liggen. Vraag is dus hoeveel tweedegraads- en pabostudenten die niet geschikt zijn om leraar te worden na de propedeuse nog in de lerarenopleiding zitten.

Al deze ontwikkelingen zijn voor ons aanleiding om in het verkenningrapport te pleiten voor terughoudendheid bij de invoering van nieuwe selectievormen en eerst goed na te gaan wat het effect is van die ontwikkelingen alvorens nieuwe maatregelen te introduceren.

De situatie is anders voor de universitaire lerarenopleidingen. Die laten uitsluitend studenten toe die een vakverwant masterdiploma bezitten. Dit heeft onder meer als nadeel dat studenten met een masteropleiding die inhoudelijk niet goed aansluit bij een schoolvak moeten afvallen. Mede gezien de docententekorten voor bepaalde schoolvakken, pleit de *Lerarenagenda* van de VSNU om de toelating minder op vakinhoudelijke vooropleiding en meer op potentie voor het leraarschap te baseren.

Geen reëel beeld

De voorstanders van het invoeren van strengere selectie menen dat de huidige instrumenten geen reëel beeld geven van het leraarschap. Bijna allemaal zijn zij immers gericht op cognitieve vaardigheden en kennis, terwijl het leraarschap méér vereist. Zij benadrukken dat ook algemene studievaardigheden die te maken hebben met leerstijl, planning en nieuwsgierigheid, en mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid zowel in het Nederlands als in het Engels, belangrijke selectiecriteria zouden moeten zijn. Daarnaast wijzen zij op het belang van professionele houding en persoonlijke eigenschappen (bijvoorbeeld analytische kwaliteiten en leiderschapskwaliteiten) en beroepsspecifieke vaardigheden (zoals communicatieve, interpersoonlijke vaardigheden en samenwerkingsvaardigheden).

Dat laatste is voor de tegenstanders van selectie aanleiding te pleiten voor terughoudendheid in het testen van geschiktheid voor het beroep, omdat het hierbij gaat om

**Al deze ontwikkelingen
zijn voor ons aanleiding
om in het rapport te pleiten
voor terughoudendheid**

vaardigheden waar studenten in hun vooropleiding niet expliciet op getraind zijn en die juist hbo-studenten nog vier jaar kunnen ontwikkelen. Bovendien gaat het in het hbo om zeventien-, achttienjarigen, nog volop bezig hun persoonlijkheid te ontwikkelen. Vroegtijdige selectie op persoonlijkheid doet daarom geen recht aan de ontwikkelingsfase waar deze jongeren in zitten. Dat argument geldt overigens minder voor studenten die de eerstegraads lerarenopleidingen willen volgen. Die zijn over het algemeen 22 jaar, soms veel ouder en daarmee meer 'gevormd', terwijl het eenjarige opleidingstraject veel minder ruimte biedt om niet-aanwezige kwaliteiten nog te ontwikkelen.

Voorspellende waarde?

Vooronderstelling in discussies over selectie is dat er criteria bestaan die een voorspellende waarde hebben voor succes in de opleiding of het latere beroep. Uit de door ons verrichte literatuurreview (Van der Rijst et al., 2015) blijkt evenwel dat er maar weinig wetenschappelijk onderzoek is gedaan naar de voorspellende waarde van selectiecriteria voor lerarenopleidingen. Uit de schaarse beschikbare onderzoekspublicaties blijkt dat academische prestaties in de vooropleiding weliswaar voorspellend zijn voor het succes op de academische component van de opleiding, maar niet of nauwelijks voor het beroepsmatig handelen tijdens en na de opleiding. Uit de bestudeerde publicaties valt de conclusie af te leiden dat een mix van criteria en daarmee een mix van instrumenten de grootste voorspellende waarde oplevert. Het gaat dan naast kennistoetsen om groepsopdrachten, groepsinterviews en (les)simulaties, waarin je persoonlijke kwaliteiten (zoals analytische kwaliteiten en leiderschapskwaliteiten) en beroepsspecifieke vaardigheden (zoals communicatieve en interpersoonlijke vaardigheden en samenwerkingsvaardigheden) kunt beoordelen. Dergelijke assessmentachtige benaderingen stellen hoge eisen aan de kwaliteit van de instrumenten en assessoren.

De verkenning en de literatuurreview die we uitgevoerd hebben is aanleiding om enige voorzichtigheid en terug-

Kiezen of gekozen worden

houdendheid te betrachten bij het invoeren van selectie voor toelating tot de lerarenopleidingen. Besluiten over selectie vragen om een fundamentele discussie over de visie op hoger onderwijs (als recht of voorrecht) en over wat je ermee wil bereiken (het uitselcteren van ongeschikten of het selecteren van de beste studenten). Bovendien is nader onderzoek nodig naar de voorspellende waarde van selectie-instrumenten en naar mogelijke (onbedoelde) neveneffecten op de omvang of samenstelling van de instroom. De ervaringen bij enkele lerarenopleidingen die nu experimenteren met selectie voorafgaand aan de opleiding en de ervaringen met de studiekeuzechecks zijn daartoe bij uitstek geschikt.

Marco Snoek

is lector aan het Kenniscentrum onderwijs en opvoeding van de Hogeschool van Amsterdam

Roeland van der Rijst

is universitair docent aan het ICLON (Interfacultair Centrum voor Lerarenopleiding, Onderwijsontwikkeling en Nascholing) van de Universiteit Leiden

Marloes van Verseveld

is onderzoeker aan het Kenniscentrum onderwijs en opvoeding van de Hogeschool van Amsterdam

Dineke Tigelaar

is lerarenopleider-onderwijskundige aan het ICLON van de Universiteit Leiden

Jan van Driel

is hoogleraar-directeur aan het ICLON van de Universiteit Leiden

Bronnen

Van der Rijst, R., Tigelaar, D., Van Driel, J., Snoek, M., & Van Verseveld, M. (2015). *Effecten van selectie ten behoeve van de lerarenopleidingen. Een literatuurreview in opdracht van NRO*. Leiden/Amsterdam: ICLON, Universiteit Leiden/Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding, HvA

Snoek, M., van der Rijst, R.M., & van Driel, J.H. (2014). *Verkenning naar de wenselijkheid en mogelijkheid van selectie op geschiktheid voor het beroep van leraar en van verzwaaring van vakinhoudelijke eisen voor de tweedegraads lerarenopleidingen*. Amsterdam/Leiden: Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding, HvA/ICLON, Universiteit Leiden